

Ingfrid Lyngstad
Landskapsarkitekt MNLA
RAMBØLL

VÅGÅMO

STADUTVIKLINGSPLAN 2013

Historiske strukturer i tettstedets landskap, analyse og innvirkning på ulike plangrep

Gudbrandsdalsseminaret 2015

Ved eit vegskil – tettstader og kulturminne

STADUTVIKLING VÅGÅMO

Stikkord har nummer etter side i presentasjon

1 Tittel

I dag har jeg lyst til å vise hvordan vi jobber i et slikt prosjekt som landskapsarkitekter/rådgivere. Jeg ønsker å gi dere et bilde av virkeligheten fra arbeidet med analyser og mulighetsskisser for helhetlige plangrep på små steder i fylket.

Jeg har i de siste 15 årene arbeidet spesielt med stedsanalyser, og har dette overordnede landskapsfaglige fokuset som kobles mot plan- og bygningsloven. Erfaringen er at jo bedre prosessen og dialogen blir i prosjektet, jo mer kommer det ut av det – og produktet er ikke en rapport i en skuff med konsulentens økte kunnskap om stedet, men befolkning, administrasjon og politikeres økte kunnskap, eierskap og økt kommunikasjon om stedsutviklingen.

I Vågå stod de overfor en revisjon av kommuneplanen, samfunnsdelen. Stedsutvikling var satt opp som ett av fire hovedsatsingsområder i kommuneplanrevisjonen. Særlig var det ønsket å se på sosiale møteplasser i de offentlige uterommene, ikke bare i Vågåmo, men også i grendesentra Sjørdalen, Tessand og Lalm. Vi konsentrer oss om Vågåmo i denne presentasjonen.

Som metode ønsket vi å lage stedsanalyse som første innspill, og senere arrangere åpne møter med befolkningen. Etter hvert i prosjektet, ville vi komme fram til forslag til mulighetsskisser som kunne vise helhetsgrep og enkelttiltak på kort og lang sikt. Det var ikke målsetning om å vise detaljerte skisser om de forskjellige uteromma, men mer retta mot hvordan stedet fungerer, og hvilke innspill som kan bidra i overordnet planlegging.

OM PROSESSEN

Allerede i oppstartmøtet der ordføreren var med, ble vi enig om at fokuset mot å forbedre og knytte sammen stedets uterom kunne skape en positiv utvikling for stedets barn, unge og voksne. Jeg hadde med denne artikkelen fra et tidsskrift om «landsbyens grønne hjerte» (Frankrike), og siden jeg hadde lyst til å diskutere noen visjoner omkring arbeidet – ble jeg glad da ordføreren tok poenget. Hun sa – vi skal få et nytt hjerte her. Det er veldig flott i små kommuner at ordførere og rådmenn har interesse og tid til å delta i prosessene.

2 LANDSBYENS GRØNNE HJERTE

ANALYSEFASEN

Starten var god – men arbeidet er vanskelig å programmere fullt ut på forhånd, så omfanget har en tendens til å ese ut. Imidlertid er den første analyseperioden før første åpne møte en rolig arbeidsperiode da man får tid til å gå gjennom både landskapsforhold og historisk utvikling på stedet. Vi benyttet denne muligheten, og gikk gjennom både bygdebok og tidligere planer. I gjennomgangen av bygdeboka søkte jeg å finne historiske hendelser og bruk av landskapet i Vågåmo som man kan se spor av i dagens landskap. I tillegg er bygningsfredninger kartfestet. Vi lagde flere temakart og 3D modell over stedet. Denne historiske gjennomgangen ble presentert i det første åpne møtet. Jeg tror ofte dette virker uinteressant for de frammøtte som forventer noen planer og forslag som de kan forholde seg til. Dette vet de mer om enn konsulentene. Og i Vågå har de god kunnskap om historien sin.

Historikken ble etter møtet og i rapporten kokt ned til et mindre omfang.

Natur- og kulturlandskapet på stedet ble visualisert.

3 Natur og kulturlandskap

Det er viktig å påpeke utviklingstrendene. Når skal tettstedet avgrenses mot landskapet? Viktigere enn blikkfang og portaler er at stedet ligger med stor intensitet i landskapsbildet, på ei slette omgitt av kulturlandskap, fjell, og vann. Kan den «grønne bymuren» bli en kvalitet, og hvor går grensen mellom tettstedet og det åpne landskapet?

4 Landskapsanalyse

Landskapsanalysen viser kvaliteter og problemer (t.e. barrierer) ved stedet, og er forsøkt lagt fram i en enkel form.

Mye kan forklares ut fra analysen. Den gir det overodnete og helhetlige blikket, og man kan finne hovedlelementene som preger stedet. Typologi, skala og dimensjoner ble kommentert. En kan også se stedet fra nye og uvante vinkler for å sette fokus på landemerker og landskapselementer.

5 Landskapsanalysen, stedets hovedelementer. 3D

6 Bebyggelsens struktur og historie

Resultatet av søket etter historiske spor ut over de objektbaserte ble lagt fram.

7 Eksisterende grønnstruktur kartskisse underveis

8 Eksisterende grønnstruktur, helheten

HISTORISKE SPOR

9 Historiske spor

De eldste sporene

Kirka med plassering datert tilbake til 1100 tallet er selvsagt tyngdepunkt.

Vegen er det første elementet?

Nei vent nå litt – Vågå betyr veg – farvegen, og det er nok Ottavatnet som er den første «vegen»

Aksen Ullinsvin kirka

Prestegården var et viktig møtested og knutepunkt. Landskapet på moene var åpent og dyrka med klynger av gardstun. Dette var senteret i middelalderen, i det bondedrevne samfunnet.

Det oppstod tidlig behov for bruforbindelse, da man skulle komme seg mellom fjellet, beitet og jakt (Tesse og Sjødalen) og gardene på nordsida av vatnet. Den eldste kjente brua er fra 1300 talet. Kirka eide fortsatt noe. Sundbrua vedlikeholdt av bøndene. Naturkatastrofer har også forma stedet: **Storofsen** 1789 endret Finna sitt løp

10 [Storofsen, bilder fra Finna](#)

Kulturlandskapselementer

Hele stedet var et kulturlandskap. Sommersetring juni – september. Vintersetring. 10 000 dyr (Sommersetring: 17/6 til seters, 29/9 heim igjen) Geiler, fegater, struktur over Moen.

11 [Bilder – Geile Moajordet og vestover\)](#)

12 [Foto Moajordet og Søre Bu](#)

Kulturlandskap og vassveger; vi må innrømme det var ikke rom for å prioritere historikken skikkelig, men vi visste fra tidligere prosjekter at det er lite igjen av vassvegen gjennom sentrum.

13 [Kulturlandskapselement, vassvegar?](#)

Knutepunkt

14 [Vågåvegen, Nørdre vegen, kafehjørne](#)

1800 talet utvandring – knutepunktsutvikling i Vågåmo.

De fleste av de bevarte husa (spesialområde bevaring i reguleringsplan 1997) langs Vågåvegen er fra dette århundret eller eldre. I tillegg er det en del gardstun ned mot Vangslandet som er «rester» av denne strukturen.

Vågåmo begynner å få flere møteplasser og funksjoner i denne tida. Det var nok flere butikker på Vågåmo i denne tida, for det heter seg i et brev fra 1890 at «Butikken til Ole Bu» var gått konkurs. I det samme brevet beskrives det hvordan husmennene til vågåpresten organiserer seg og vil løse inn plassene. Kirka rådde over arealene på moene, og **det hadde ikke vært en eneste dans på Vågåmoene**. Av dette kan vi slutte at folk tidligere hadde samlet seg for leik og moro på vollen. Siden denne møteplassen var på kirkens grunn, la kirka på denne tida strenge restriksjoner om rus, dans og annen «synd»..

Er det kjent at Moajordet har denne historien?

1800-tallet: Vågåvegen, vegkryss Lihjørnet, kafeer. Knutepunkt og møteplass. Dette er en viktig møteplass i dag også.

15 Lihjørnet, no

16 Planstatus– kart. Utsnitt grønnstruktur – lommer

Lommer av kulturlandskap i bebyggelsen. Felles bygg: Rutebilstasjonen, samfunnshus, industrietablering (Meieriet)

FØRSTE VERKSTEDSAMLING 6/2-2013

17 Tema første samling - grunnlagskart

Vi presenterte stadanalysen, og den var sendt kommunen på forhånd. Mål: åpne for dialog der vi ikke kommer med løsningsforslag, der man i felleskap definerer behov og muligheter. Delt inn i tema. Viktig med gruppestørrelse så ingen blir sittende utenfor eller går. Møtet var lagt til den store salen i samfunnshuset, og innledet med et flott kulturinnslag, alt arrangert av prosjektgruppa i kommunen.

Gruppeoppgaver var gitt:

Gangforbindelser uterom og møteplasser. Her skulle deltagerens bruk og forbedringsforslag tegnes inn eller markeres på kartet. Et kart fra hver gruppe.

18 Gangforbindelser, uterom og møteplasser – cafe på Lihjørnet

- Knutepunkt og viktig området ved Lihjørnet (Lasaronstolpen), kafekultur, Moajordet, sti langs Finna og rundt Vanglandet. Naturstier.
- Registrering av grønnstruktur og bruk (Mange stier og turmuligheter er godt bevarte hemmeligheter (rydding/skiltinig).
- Sentrum er stort og bilbasert. Hva er fotgjengersentrum?

19 Grønn (og blå) struktur, Moajordet, barnetråkk

- Moajordet, elva – verdier, mangler og forbedringsforslag.
- Vågåvegen barriere i barnetråkk
- Barnetråkk nevner Moajordet, tur til Jutulheimen, Dompe, idrettsbanen og ønske om alternative gangruter vest for Vågåvegen.
- Finna virker som en barriere.
- Moajordet er åpent – men samtidig blir det gradvis mindre grønt og mer opparbeida. Grønne områder og nærfriluftsliv ligger det rundt stedet? Hva sammenhenger gjennom stedet? Hva brukes og hva mangler – sammenhenger mellom møteplass/kafe, og tursti? De voksne mer opptatt av å gå langs vann og vassdrag, og komme ut i naturen og fjellet.

20 Foto fra vegen med stengte fasader og fra Nørdre vegen – midt i smørøyet?

Fortetting

Hvordan kan Vågåmo fortettes med boliger – næring og bolig/næring? Muligheter for fortetting – hvor.

- Jordvern – Næring.
- Lite attraktive arealer møter kunder – men næringsparken går godt.
- Det synes vanskelig å fortette eksisterende næringsarealer ved transformasjon.
- Turnover for boliger i sentrum ble diskutert.

21 Analyse – veg og gatenett - problemstillinger

Trafikk og parkering

Parkeringskapasitet

Orienterbarhet. Mangler. Hvordan oppleves trafikken? Tiltrekkes landevegsfarende? Hva med næringsområdet?

- Stedet er stort – mye større enn et «gå-sentrum»/ 10min byen. Bilavhenging.
- Mange omveger og flaskehals – ikke fordelt gatestruktur.
- Barnetråkk – viser at Vågåvegen fortsatt oppfattes som farlig, og det er manglende sammenhengende alternativ. Fint å gå på sti over Moajordet som alternativ til vegen.

PROSJEKTUTVIKLING MELLOM SAMLINGENE

Mellom verkstedsamlingene er det en arbeidsperiode med rapportering og utvikling av prosjektet. Fram til andre samling som var nødvendig for å komme lenger og for å få med grendesentra, ble det laget tematiske mulighetsskisser som viste tiltakene mer konkret i landskapet. Det er viktig å ikke lage rapporten for ferdig i denne perioden. Da blir det mye revisjoner. Men ferdig rapport /analyse var ønsket her og ble utarbeidet i denne perioden. Denne måtte etter 2. samling revideres grundig. Vi valgte å trekke videre fire tema for diskusjon om helhetsegrep.

Som innspill fra 1. verksted ble det tatt med en grundigere gjennomgang av planstatus og planhistorikk som underlag for diskusjonen videre.

22 3-d illustrasjon, inspirasjonsbilder

ANDRE VERKSTEDSAMLING 30/4-2013

23 Håndskisse fra oppsummering

Med utgangspunkt i innspill fra 2.verkstedsamling ble faglige prinsipper og plangrep brukt til å lage tematiske mulighetsskisser. For å lage dem ble byplangrep og prinsipper i forhold til en miljøvennlig utvikling brukt (Kompakt byutvikling)

Kulturmiljø og kulturminner var ikke et eget tema, men er i stor grad sammenfallende med en god grøntstruktur og et godt sti-nett. (Geilin, Moajordet) og et sammenkoblet og reetablert gatenett.

24 Grønn og blå struktur

Gangforbindelser, uterom og møteplasser

Gangveg/sti til Vanglandet. Bedre opparbeidelse langs elva (- asfalt/parkering)

Den grønne strukturen i natur og kulturlandskapet rundt stedet har kvaliteter og blir brukt. Det blir viktig å knytte stier sammen inn til hjertet i stedet som er Moajordet. Moajordet må fortsatt brukes, men aktiviteter og opparbeidelse må ivareta ulike brukergrupper og rekreasjon. Visuelt viktige vegger på stedet. Opparbeidet og naturlig grønn struktur. Grønne lommer som har verdi i boligområdet.

Det er viktig å konsentrere opparbeidelsen til gåsentrum.

25 Temakart fortetting og transformasjon

Fortetting

Alternativer til å bygge ned grønne lommer. Hva er behovet, og for hvilke boliger? Behov for næringsareal, tomter, transformasjon og fortetting?

I kulturlandskapet har det vært snakk om industrietableringer. Vi viste et dristig scenario der vi har idrettspark ned mot Ottaelva, og fristiller mer sentrale arealer til bebyggelse – for et mer kompakt og attraktivt sentrum. Viktig å tenke langsiktig og komme med nye ideer.

En mer kompakt byutvikling fører Vågåvegen tilbake som stedets viktigste byrom. Fra barriere til gate. Dette skjer ved hjelp av et gatenett som fordeler trafikken bedre, og tosidig gangløsning. Sentrums utstrekning i kulturlandskapet må defineres. Plasskrevende varehandel må ut av sentrum og vil frigjøre arealer. Tillate noe større u grad i eksisterende boligområder fra 40 og 50-tallet er en mulighet.

26 Temakart veg og trafikk

Trafikk og parkering. Analyse av gatenettet. Knytte til næringsparken. Kjørebri over Finna.

Innenfor mange tema er det nødvendig å tenke nytt og langsiktig snuoperasjoner, særlig innenfor veg og trafikk. Hvordan kan stedet ta tilbake gata si og få gater for blandet trafikk der også fotgjengere kan føle seg trygge? Redusert biltetthet dersom trafikken fordeler seg gjennom stedet.

I verkstedmøtet hadde vi kommet fram til at det var nok parkering. Det er bare snakk om å ha litt gangavstand på ansattparkeringer, og bedre merking og skilting. Det vil skape mer liv og folk i sentrum.

Over Finna har det ligget inne en gangbri i kommuneplanen Kompakt byutvikling, fortetting og bebyggelse på østsiden av Finna kan være et godt forslag. Og kjørebri.

Det er hele tiden arbeid for å holde diskusjonen oppe på et faglig og planmessig nivå, slik at det ikke blir en diskusjon om enkelttomter, og antall parkering osv, men om felles interesser som skal hensyntas i overordnet plan.

27 Sumkart mulighetsskisser

Stedet har trukket seg bort fra hovedrommet Vågåvegen, og det skjer tilfeldige utbygginger i bakkant. Her er det lite urban struktur og mye blindveier og mange omveger. Konsulentene kan gi bevissthet omkring dette, for man kan bli «husblind» på sitt eget sted. Det er viktig at bebyggelsen henvender seg mot gaterommet igjen.

At historien er synlig i Vågå og at dette gir særpreg og gjør det fint, det må også selles inn på nytt og på nytt. Hvorfor er det viktig å ta vare på de gamle husa? Hva annet er viktig som også viser stedets historie og særpreg?

Hvorfor kan vi ikke bare bygge ned «tomrommene» som ligger igjen inne i tettbebyggelsen? Hvordan brukes arealer mer effektivt når vi har så mye areal?

Holdninger til en miljøvennlig/kompakt byutvikling er viktig også på små steder.

Historien er vevd inn i helhets-grepene.

28 Muligheter og strategier, tilbake til historien

- Et grønt hjerte midt i det hele – en village green. Moajordet, leikarvollen og gangstiene.
- Elva som opplevelseselement og ikke barriere, vatnet – vassvegen? Kulturlandskapet og Vanglandet som grønn bymur som møter den besøkende.
- Fra veg til gate – vi kan rekonstruere gaterom som opprinnelig var bygd for hest og kjerre og som egnert seg til lav fart og fotgjengere. Husenes fasader kan vendes mot vegen i en langsiktig strategi for mer kvartalsutvikling. Kompakt og tett og landsby/urbant.

PROSESSEN AVSLUTTES

Avslutningsvis deltok jeg på et arbeidsmøte med plangruppe for Samfunnsdelen, diskusjon av strategier og innspill til kommunens plan. Planfaglige folk i administrasjonen. Strategiene ble gjennomgått med gruppa slik at de skulle kjenne den gått og kunne bruke det i det nivået og sammenhengen som passer innenfor plansystemet.

Hva kunne de bruke? Eierskap til argumentasjonen.